

II Światowe Rekolekcje Podhalańskie w Rocca di Papa

W dniach od 24 do 28 marca w Domu Rekolekcyjnym pod nazwą Monde Migliore (Lepszy Świat) niedaleko Castelgandolfo we Włoszech odbyły się II Światowe Rekolekcje Podhalańskie, w których brało udział blisko 200 Podhalań z Polski, Kanady, USA, Francji, Austrii i Italii. Rekolekcje te były zorganizowane przede wszystkim przez Rodaka, ks. dr Władysława Zarębczaną, który trafił z Gronkowa na Podhalu do Rzymu i do Watykanu. Obecnie pracuje w Biurze Internetowym Komitetu Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 przy Stolicy Apostolskiej w Rzymie jako zastępca Dyrektora. Dalsza relacja ukazuje się na str. 3.

W środę 24 marca podczas audiencji generalnej z Ojcem św. na Placu św. Piotra w Watykanie, Redaktor "Tatrzańskiego Orła", dr Tadeusz Gromada wręczył Ojcu św. kopię świeżo wydanego numeru "T.O." o Emigracji.

Fot. L' Osservatore Romano

THE TATRA EAGLE

Issued by

The Tatra Eagle Publishing Fund

Co-Editors:

Janina Gromada Kedroń**Dr. Tadeusz Gromada**

Technical Editor:

Henry P. Kedroń

Contributing Editors:

Tadeusz Pudysz, Kraków**Bogdan Weron, Zakopane****Mariusz Bargielski, New York City**

Computer Consultant:

Joseph Gromada

Address all correspondence to:

Janina Gromada Kedroń**31 Madison Ave.****Hasbrouck Heights, NJ 07604**

Subscription rate:

\$10 in the USA- \$15 outside of USA*Honorowy Patronat**Alaska:***Jan Wawrytko***Illinois:*

Bobak's Sausage Co., A. Czyszczon,
Bronisława Borzęcka, Ted Dąbrowski,
Koło 38 Ludźmierz, Jan Kantor,
Koło Czarny Dunajec, Józef F. Krózel,
Koło 41 Wróblówka, Janina Laya,
Zofia i Leopold Michniak,
Jacek i Ludwina Toczek

New York:

Ferdynand Błażonczyk, Jan S. Gacek
Sebastian Gacek

New Jersey:

Alexander & Irene Kasper
Jan i Stanisława Masny

Connecticut:

Drs. Jan & Alicja Harbut
Dr. Michael G. Sendzimir

Pennsylvania:

Stephanie Bachleda
Dr. Władysław Bobak

*Patronat**Illinois:*

Stephanie Butera, Koło 8 im. gen A. Galicy,
Jan Panek, S. Szymusiak, Jan i Anna Wojdyła,
A. Zalińska, Helena Ziółkowska

New Jersey:

Waleria Klyszcz, Stanisław Kopeć,
ks. J. Maciej Melaniuk, Włodzimierz
Lementowski, Anna Sroka,
Henry Walentowicz, Esq.

New York:

Stanisław Grebski, Antoni Chrościelewski, Dr.
M.B. Markiewicz, Krystyna Świerbutowicz,
Aurelia Szłowska

*North Carolina:***Leon & Stella Jalowy***Pennsylvania:***Tadeusz & Bronisława Nędza****Dr. Thad Gromada****THE FUTURE OF "GÓRAL" REGIONALISM IN AMERICA**

In my recent talks to Polish American groups I have pointed out that a great deal of complexity exists within Polonia. Polonia is far from being a homogeneous united group. On the contrary it is a diverse group. The largest part of Polonia are descendants of approximately two million immigrants who came to the United States between the middle of the 19th century and the First World War in 1914. The children, grand children and even great- grandchildren of these immigrants consider themselves Americans of Polish descent and many of them no longer speak Polish. Immediately following the tragedy of World War II there was an influx of tens of thousands of Poles, displaced persons, ex-soldiers, who refused to return to a Communist dominated Poland and were received in America as refugees. This was followed by another immigration from Poland in 1960's and 1970's (both legal and not so legal) and finally the so called "Solidarity" immigration of the 1980's. So, today's Polonia contains groups that differ in many ways. As a result of class, generational, lifestyle, educational differences there are many misunderstandings and difficulties within the Polish community. This is why I advocate the need to begin a systematic dialogue within Polonia conducted in both Polish and English. The idea is for representatives of each part of Polonia to meet face to face so as to get to know each other better, to understand each other's concerns and of course each side should learn to tolerate and respect each other.

These general observations should be directed specifically to the main constituency of the "Tatrzański Orzeł", that is to the "Górale Podhalańscy" who immigrated to the United States from Podhale and make up a significant part of America's Polonia. Just as most Polish Americans, the "górale" in American living in Illinois, Western Pennsylvania, New Jersey, New York, Michigan and in many other states including California and Colorado, lack a social memory and are ignorant of their historical experiences in America. Yet, because of the poverty and misery that existed in Podhale, the Górale were among the first Poles to immigrate in large numbers to the United States. This immigration started in the 1860's. It was noticed by Michał Bałucki in 1866 who wrote a poem "Dla chleba" that later became the basis of a sentimental song "Góralu, czy ci nie Żal", a song that is sometimes called the Polish immigrant anthem.

The younger generation Górale, composed of Polish born immigrants who arrived in America in the 1960's and 1970's, would be well advised to develop an historical perspective and learn something about the historical experiences of their predecessors. First of all, they ought to realize that most of them would not be living in America today, if their close relatives had not left Podhale and immigrated to America many decades before, some as early as before World War I. Their relatives made it possible for them to come to America. It was a well known fact in Poland during the Cold War period that the Górale in Podhale were fortunate because almost every Góral family had close relatives living in America. Indeed, many Poles were envious that Podhale's economic condition was always very good thanks to the material support that was being received from America. People marvelled about the continuous building boom in Podhale that was made possible with American dollars that also included the constructing of many churches.

When the old Góral immigrants began visiting the old country in the 1960's and 1970's they did not discuss their hard past experiences in America. Instead, they wished to create the impression that they had made it in America and behaved like "big shots". Overcome by emotion they threw their dollars around generously and sometimes foolishly, and thus helped to create the stereotype of the "rich but largely unsophisticated relative from America".

What is important for us today, is to understand and appreciate the achievements and contributions of these early Góral immigrants. They worked hard in the steel mills, stockyards, mines, refineries and factories and helped create a modern industrial America. They did it at a time when America did not provide social security, unemployment and health benefits. There was no safety net at their disposal. At the same time they contributed their share in building a mature Polish American community with the parish as its center in the large and middle sized urban centers in the North East and Mid-west. Then in the midst of one of the worst depressions in the late 1920's they enriched Polonia by organizing the "Związek Podhalań w Ameryce" modeled by the parent Związek Podhalań established in 1919.

It must be remembered that ZPA was organized to "preserve and cultivate the rich folk culture and heritage of Podhale in its various manifestations: music, dance, art, literature, etc. and to maintain fraternal and spiritual ties with all Podhalańs". It was always meant to be a non-political, cultural and educational organization. Its spiritual founder and ideologue, the writer Władysław Orkan, reminded us in 1922 "to care about preserving the heritage of your fathers... Do not cut the roots that unite you with your native land, even if you find yourself at the ends of the earth. This would like cutting the arteries in your body". I call upon the leaders and members of the Związek Podhalań w Ameryce to focus on the real reason for its existence. Your resources should be allocated wisely. Institutions like the Muzeum Tatrzańskie in Zakopane deserve your support. But above all make sure that the authentic góral heritage can be transmitted to your children and grandchildren already born in the United State. **This will help improve their self image and make them better human beings.**

Janina Kedroń

POKWOLONY...

Napewno myślicie se - noi kiz diabli, co sie dockać ni mozemy tego "Orla". Piynkie przeprosomy. Ale strąśnie nom duzo casu zesło w przygotowaniu 58 Zjazdu Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce, gdzie sie oba z Tadkiem udzielomy. On - jako Dyrektor Wykonawczy a jo jako Zastępca Dyrektora ds. administracyjnyk. Ponad 200 naukowców z całej Hameryki a i z Kanady, Polski i nawet z Finlandii zjechało sie do Nowego Jorku gdzie na uniwersytecie jezuickim Fordham odbyła się dwu dniowa konferencja. Ale jesce co... przyjechało tyz trzech b. ambasadorów amerykańskich w Polsce (Simons, Davis i Hutchings) a i pod sekretarz stanu za casów Reagana, John C. Whitehead. Ale tyz piynkie godali o Polsce i o Polakach. Takik Polska potrzebuje w świecie przyjaciół. He, raty, przeraty... Ale wom powiem, było co posłuchać...

A teroz, niegze wom tyz Bóg do zdrowie, zeście nami nie pogardzili. Siednijcie se przy mnie i pogodomy se o tyk Rekolekcjak Podhalańskich Światowyk, na które nos zaprosił nas rodak, ks. dr Władek Zarębczan.

(Dokończenie na str. 5)

Zdjęcia: u góry z lewej: 1. Grupa uczestników II Światowych Rekolekcji Podhalańskich na Placu Św. Piotra w Watykanie. 2. ks. A. Filas przyjmuje dary podczas Mszy św. od dr B. Orawca, Marii Bachledy z Illinois, sen. Franciszka Bachledy-Księdzularza z Zakopanego i Janiny Kedroń z New Jersey. 3. dr T. Gromada i muzykanci: Jan Zachemski, Jan Panek, Wł. Pawlikowski. 4. Ks. dr W. Zarębczan i Podhalanie i Podhalanki z Polski, z Chicago i z Kanady.

Fot. Henryk Kedroń

WOJCIECH BRZEGA

Z PIELGRZYMKI DO RZYMU

(Opowiadanie Jaśka Wirchowego) - "Zakopane" 1909

-- Musi też ta być omurowane to miejsce, ka św. ociec siedzi?

-- Ba nie! Tak sie wchodzi od ulicy, ale wos ta tak nie puści; musicie mieć bilet. Tam w bramie dwók ludzi z gardy św. ojca warte trzymie. Stojom z takimi loskami, jak teraz u nos ksiądz sprowadził lo hłopców, co przy Grobie Pana Jezusa we Wielkim Tydźniu stojom. I dwók wojoków od włoskiego króla stoi.

To sie idzie schodami na górę. Co kawołek weńdziej, to równo i znów dwók stoi na zakręcie. Ale hłopy - takik tu u nos ni ma - Tyrolcyki. - To jak idzies, ka nie trza, to zawoło po mimiecku "curik!". Idź ta wišta, wejdzies wyżej, bier sie na hejta i znów tam stoi jeden, obok dwók - i tak az dońdziej na górę. Tam we Watykanie ociec św. ma ogród - bedzie go ze dwaścia morgów - i ten ogród mo gadzine.

(...) - A widzieliście św. ojca?

- Ba jakże? Kielo razy! cosi ze trzy. To teraz by mie i na audencyjom wnet puścili, bo taki mo pirsenstwo. Jo beł dwa razy w Rzymie - roz w dziewięćsetnem i w dziewięćsetnem drugim! Kościół Św. Pietra jest nowięksy na świecie. Telo je, wiecie, wielgi - jo go wprowadzie nie mierzol - ale kie poźrzyć od dźwierz, to przy grobie św. Pietra człowiek wydaje sie jak muha. Kiek zacon iść przezeń od wejście, to zmówiel *Ojce nas, Zdrowaś i Wierzę w Boga*, zakiel jek za połowę przesel, a sedek średnim kroke! Za trzeciom częciom jest grób św. Pietra: to tam juz godnom trza dać ofiarę, coby cie puścił; tam ci na lirę nie patrzy, ba kie takiego w serdoku cie uwidzi, to cie odstóci: "Stój hań! Pote pudzies!" Panów to puscajom, bo dajom piniondze. Tam, Panie święty, duzo dudka im idzie. Lepiej sie im ta rano nie phać, ba po południu, to mniej luda, ścisiku nie ma, to juz choć za lirę abo dwie, to cie puści. Truchta św. Pietra to mało, tako ino skrzynecka, to ino relikwie som, ale juz je ze scyrego złota i tam sie juz, Panie święty, dzień i noc światło świeci. Podalej ojców św. howajom.

E! jest sie cemu napatrzyć! Świętego ojca przynieśli: styrok kardynałów niesło go w lektyce. To se pote wstol z tego trybunolu; doś krzepko dźwignon głowe, kie miol przemówienie - ale to juz małe, a bieluckie jak wapno. Wąsecka ani włoscka na głowie jużes mu nie uwidziol. Takie ino - skielet w cieie - kości w ludzkiej skórze. Głos miol miły, jako to staruszkowie miewajom. Garda wse kołodeń stoi: bo tam z pielgrzymkom choćjaki sie cłek zawadzi. Kie my wołali: "Niech św. ociec zyje!" - to sporo beło, co po mimiecku krzykneli: "Niek św. ociec umre!" To ik ta wnet pozbirali i wysykowali do pola. Widziołek we Watykanie, jako go roz dwok kardynałów prowadzielo. Wzieni go pod pazuchy - to ino takim hłopcę przy nik sie widziol, bo to zesknjęte, a kardynałowie hłopy beły. Ale ta nie sel, tak jako tu, po dylak, bo aksamit beł ościągnięty, syroki, jak od tej konewki ku piecu, i po nim sel!

Dzisiejsy św. ociec to nie daje sie w stopę całować, ba go ino po rękak bośkajom, ale niebosyka to trza beło po nogak maćkać! Bazylika Św. Pietra spojo sie murami z Watykanie, to se juz prościutko kórytorzami przechodzi. A pokoi, wiecie, kielo ta mo we Watykanie? Zgadnijcie!

- Moze z pięć stów?

- He, dwa tysionce! To juz tam majom kany i gości ułożyć!

(...) - A welon Matki Boskiej? Kumotrze? - Widziołek go, kie go wynosom, to z procesyjom, ze śpiewaniem, z kadzidlami na górę niesom księdzo. A to tele, jak syba w oknie - między skłem je wprawione - z takiego starego płótna, jak waleckie sukno, przed foluse. Położą pote na stole, to ludzie mogą sie przypatrzeć i pobośkać go bez skło!

- Ni mo rady, ani gwary! to inkse! To Matki Boskiej welon!

Jasiek Wirchowy kumotrowi sie nie prociwił, ta opowiadał dalej.

- Tam, w tem kościele św. Pietra, to po kaplicak som tacy ludzie z marmuru wyrobieni - jako na świat przysel. A takie po nik zyły i mięśnie, jak korzenie, ka bujnie smrek rośnie, a skałę obłapić musi korzeniami. Kieby orył z tej skały, to, Panie święty, bełby hłop!

I Jewinemu Tomkowi nie barz by sie fciało iść s nim za pasy, choćby sie Tomkowi pięć

Redaktorzy "Orla" w Bazylice św. Piotra. marzec 1999r.

Fot. Henryk Kedroń

Wojciech Brzega (1872-1941), rzeźbiarz, snycerz, dekorator, pisarz i działacz społeczny. Należał do jednych z pierwszych kształconych synów góralskich, dla których Podhale pozostało na zawsze ziemią inspirującą każde życiowe działanie. Niezwykle ambitny i pełen hartu, nie poprzestał na studiach krajowych, ale wspomagany stypendium rapperswylskim wyjechał do Monachium, a potem do Paryża. Mimo trudnych warunków materialnych przebywał za granicą trzy lata, a prace rzeźbiarskie z tego okresu zyskały mu sławę.

dwaścia roków cořło!

- A Koloseum widzieliście?

- Kiek beł pirsy roz w Rzymie, to jesce takie opuscone stoło; od północnej strony to sie go kupe ozesulo, nie wiem, cy to mróz popucyl? Ale jak jek beł drugi roz, tok juz widziol na nim, hań na górze, mulorzy.

Ono, to Koloseum, to jest takie, jak miska. Tu po krajak beły siedzenie lo ludzi - jesce som u spodku poręce, co ik w tem murze rdza nie zdołała dogryźć. Tam wielgie tysionce ludu sie mieściło i sobom nie zasłaniali. U spodka, jak dno miski, to beło igrzysko; na poły je przecięte. Jedna strona niżej wzięto - to pod tom wyżniom som piwnice, ka zawierali dzikie dźwirzeta. Jo tam kcioł wleźć, ale takie zimno, taki strak stamtąd idzie. Wzdrygnąlek sie, coby mie jako źmija nie ukąsiła, bo tam juz tako krzewina sie zaujena. W tej wyżniej części, to przy ónicak som po dwa wybiegi, wynwozy - wtoredy dzikie dźwirzeta wybiegały ku krześcijanom, męcennikom. To igrzysko nie tak wielkie beło, ale całego zamurowanie do sta metrów w średnicy beło. (...)

POKWOLONY...

(Dokonczenie ze str. 3)

Spotkania, rozmowy...

Pojechaliśmy - jo z chłopem, a Tadek ze swojom lepsom połówkom. Zjechało sie podhalańców zewsząd. Niektóryk my znali, innyk my dopiero poznawali Ale było tyk uczestników tyle - blisko 200 - ze nie sposób było poznać syćkik. Uciesyliłmy sie bardzo ze przyjechali znajomi: dr Wlodek Bobak z Pensylwanii z rodzinom, Stasia Łukaszczyk Masny z New Jersey z córkom, Helcia Galicowa z Zokopanego z córkom i wnuckom. Ale godom wom, co za radość była jak poznaliśmy ludzi jak z Francji p. Lassaka, który nom opowiadał jak pozycół od sąsiadów w Zębie nasego "Tatrzańskiego Orła" - jak jeszcze był małym chłopcem - i jakom ucieche to mu sprawiało i ile sie nauczył... Uśmialiłmy sie nieroz przy stole gdzie przy biółym winie i włoskik daniak, bawił nos Stanisław Rutkowski z Oak Lawn, Illinois. Widzieliłmy znanym nom z opowiadań i z gazet działaczy Związku Podhalan w Ameryce, jak Edward Wilczek, Andrzej Pitoń, Henryk Janik, Władysław i Bogdan Pawlikowscy, Zofia Boblak, Maria Bachleda, młodzi Bobakowie z żonami; z Kanady: Stanisław Stolarczyk, ks. A. Filas, Jan Solarczyk i Jan Zachemski; z Polski: sen. Fr. Bachleda-Księdzuloz, Starosta, Andrzej Gąsienica-Makowski, ks. W. Żązel, ks. T. Juchas. To wom ino telo powiym - serce sie radoowało uwidzieć w jednym miyjsu tyłu Góroli ze świata.

Część religijna...

Ojciec św. wypowiedział do Podhalan w Zokopanem w 1997 r. pamiyntne słowa: **"Na Was zawsze można liczyć. W górę serca."** Włośnie braliśmy udział w tyk rekolekcjach aby umocniać naszą wiarę, nadzieję i miłość do Boga, bo kcemy być godni tego ogromnego zaufania Ojca św. i wielkiej odpowiedzialności z tego zaufania wypływającej dlo nos Podhalan z całego świata. Skoda żeście ni mogli z nami posłuchać wykładów prof. Stanisława Grygiela. Prof. Grygiel, to konsultor Papieskiej Rady ds. Rodziny a i ostatnio wybrali go Podhalanie w Polsce honorowym członkiem Związku Podhalan. Mówił nopiyrwiy o kobiecie a potem i o mężczyźnie. Ono ta wycie było co posłuchać ale nie zawsze cłek rozumioł syćkiego... Wcas rano były i godzinki a w południe uroczyste msze św.

Audjencia generalna - marzec 1999r. Fot. Henryk Kedroń

Wycieczki...

Byliłmy na audjencji generalnej b. blisko Ojca św. (Tadek nawet wtedy Ojcu św. wsunół nasego "Orła".) Zwiedziliłmy i Rzym i Asyż i ogrody w Castelgandolfo. Mówiym wom, moi ślicni, jest co widzieć. Ale przeczytojcie se to opowiadanie Wojciecha Brzezi na str. 4 gdzie opisuje o swojej pielgrzymce do Rzymu w 1900 i 1902 r. Lepiij byk tego ni mogła napisać, a tam sie tyz duzo nie zmieniło...

Ale wycie co jo sama załuje, zek skrony choroby nie pojechała na Monte Cassino z grupom. Syćka mówili, ze tam to było przezycie. Dojazd, zwiedzanie Opactwa benedyktyńskiego, cmyntorz żołnierzy polskich, Msza św., kazanie Bp. Rykto - długo to syćko zostanie w pamiyntni tym, co to przeżyli. Ale, nie bójcie sie, jo ta jeszcze tam kiedyś pojedzie...

Dziękujemy serdecnie...

Za to syćko co wyzyj opisałak, trzeba podziękować organizatorom: ks. dr W. Zarębczanowi, Kazimierzowi Zarębczanowi, Małgosi Chowaniec, klerykowi Piotrowi, i p. Fabisiewicz. Jest to wielka praca zorganizować takie coś... Wyobrażcie sobie: wysukać tyłu Góroli! I trza było im zadbać noclegi, obiady, autobusy, sale, kaplice, itd., itd. Wiymy co to znacy i doceniamy tom prace.

Ale co prawda, to prawda...

Nie udała sie nom Niedziela Palmowo. Nie dość ze syćka juz byli b. zmęczeni, nie był z nami ks. Wlodek, był wielgi dysc, zimno - to jeszcze ktoś (?) zawalił sprawę... Ludzie, w tym duzo młodzieży, poubierali sie po góralsku bo obiecywoł im ktoś (?), ze pudom na prywatnom audjencie do Ojca św. Po mszy św. w Bazylice św. Piotra, kozali syćkim cekać, az sie dowiedzom o któryj godzinie bedzie ta audjencia. Nagle po dwók godzinak cekania w tym dyscu, grupy sie podzieliły (?). Okozało sie, ze jednom grupe zawieźli na audjencie, a drugom odestali nopiyrwiy do chińskiej restauracji, a potom z powrotem do Rocca di Papa. Bójcie sie Boga, moi ślicni, trza było spokojnie wytłumaczyć ludziskom jak sytuacja wyglądo, a nie pokryjomu wybierać... bo i który z nos był lepsy a który gorszy?

Jedno wom powiym, tak jak to pisol chyba Antoni Zachemski:

Jacy my ta, tacy my ta

ale my tu przecie

Nie kto insi, ba my...

I momy sie sanować.

Niek wos Bóg prowadzi. Jak sie ta jeszcze kie uwidzimy, to se tu jeszcze powiymy o innyk sprawak.

Janka "Gronkowianka" z New Jersey.

RELIGIJNOŚĆ GÓRALI NA PODHALU

L. Kamiński *vel* **Kamieński**, w najdawniejszej monografii etnograficznej Podhala "O Mieszkańcach Gór Tatrzańskich" (powstałej najprawdopodobniej przed rokiem 1848 a wyd. przez J. Kolbuszewskiego w Krakowie w 1992) tak pisze:

(...) "Co się tyczy księży, gdy pospolicie biorąc, na parafiach górskich najwięcej księży Górali, a zatem między swymi pełno krewnych, znajomych, przyjaciół. Góral księdza uważa w kościele przy nabożeństwie, w domu także, jeśli nie pijanica, swarliwy; łagodny i przykładowy - część mu oddaje; ale niech no się pobrata, wda się z nimi, napija lub wykracza przeciw swym obowiązkom, natychmiast, pochlebiając jego słabościom, goszczą u niego krewni, zamawiają się przyjaciele, postronni pod pozorem jakiejś duchownej potrzeby nachodzą pomieszkanie księdza i dopomagają jego rozpuście. W takiej wsi powstaje swolna rozprężenie obyczajów; wyuzdanie w końcu i Góral, raz nawykły czy do pijaństwa lub rozpusty, trudno pohamowanym bywa. Księdza bacznego na siebie, zachowującego przepisy kościelne nie lubią z początku, lecz coraz przejmując się naukami, kazaniem i przykładowym życiem samego księdza, poczynają się oswajać z surowością pasterza karzącego ich nieobyczajność, nawykają do niego, a w końcu bardzo go lubią. W Góralach jest zaród złego, ale dobro to złe przewyższa.

W roku 1832 tak pisze Seweryn Goszczyński w swym "Dzienniku podróży do Tatrów":

(...) "Wiara u górala jest głęboka, pobożność szczerą. Księży ma w poszanowaniu, ale nie jest ich niewolnikiem. Umie i śmie oceniać osobistą ich wartość. Zdarza się na przykład, że księdzu każącemu z ambony nie idzie, jakby powinno iść w takiej chwili natchnionemu Duchem Świętym: uważaj tylko, a oto górale jeden za drugim wysuwają się z kościoła, skupiają się na cmentarzu kościelnym, wtedy jeden z nich, zazwyczaj sędziwszy i poważniejszy, staje pośrodku i przemawia w duchu kazania lepiej, jaśniej, z większą godnością i namaszczeniem, niż kaznodzieja urzędowy, i bywa lepiej wysłuchany!"

Ferdynand Hoesick (1867-1941) napisał w 1922 w swojej książce "Legendowe postacie zakopiańskie" jak następuje:

(...) "W roku 1847 za staraniem księdza Józefa Stolarczyka, stanął w Zakopanem drewniany kościół. Budowie jego, przy której ksiądz Stolarczyk często własnymi rękami dźwigał belki, nowi parafianie zrazu przypatrywali się nie bez szyderstwa i pogardy, a gdy wreszcie kościół był gotów, nie brakło takich górali, którzy sobie po skończonym nabożeństwie, na wychodnym z kościoła, fajeczki zapalali o świece i lampki na ołtarzu; ale mimo to od tej chwili zaczął się wpływ na nich energicznego proboszcza, wpływ, który z biegiem lat całkiem miał okiełznać te półdzikie i rozhukane natury, a nawet taką w nich wszczepić pobożność, że w roku 1870 - jak to skonstatował Walery Eliasz - 'ideałem marzeń górali stał się stan kapłański syna', i 'dlatego tak dużo mamy księży z gór'. Już to wogóle cywilizacyjny wpływ, jaki ksiądz Stolarczyk wywierał na

swych zakopiańskich parafian, był zbawienny i dodatni pod wieloma względami." (...)

Maria Steczkowska w swych "Obrazkach z podróży do Tatrów i Pienin" (1858) poświęciła księdzu Stolarczykowi parę stron doskonale charakterystyki:

(...) "Dziś Zakopanie w znajomości religii w poczeiwości, w zewnętrznej oglądzie, w oświecie, daleko zostawili za sobą innych galicyjskich włościan. Z ułatwionem wypełnianiem obowiązków religii i ciągłą do tego zachętą wzrasta pobożność Zakopian i wpływ swój błogi na całe ich życie wywiera. (...)

Ksiądz proboszcz odwiedza ubogie ich chatki, a te rozmowy są dla nich z wielką korzyścią, bo tym sposobem z łatwością nabywają różnych użytecznych wiadomości, o czym przekonać się można przy bliższym zetknięciu się z tutejszym ludem. W jednej z naszych wycieczek w góry, nocując w szałasie, byliśmy prawdziwie zdumieni dobrem pojęciem obrotu ziemi, planet, słowem całej gwiazdowego nieba budowy, jakie miał nasz przewodnik, prosty góral. Pytamy go, skąd wie o tem wszystkim? - "O, my to ta z księdzem proboszczem nieraz do północy o tych gwiazdach radzimy" - odpowiedział. - Nie są im obce krajowe, a nawet europejskie stosunki, o ile rozumieć je mogą; znają powody toczących się wojen, nazwiska monarchów, znakomitych wodzów, ministrów i dygnitarzy, szczególnie krajowych. Miły to i pocieszający widok, jak w czasie Sejmu galicyjskiego górale, zebrani w niedzielę przed kościołem, czytają z największym zajęciem protokoły sejmowe, ciekawi obrotu spraw krajowych i głosu posłów, których znają nietylko z nazwiska, ale nieraz ze sposobu myślenia."

W przedmowie swojego zbioru humoresek podhalańskich "Coby zgryzote poniechać" (1997), Anna Brzozowska-Krajka pisze:

(...) "Niewątpliwą oryginalnością odznaczał się tradycyjny stosunek do religii wśród ludności zamieszkującej podtatrzańskie dziedziny. Zwłaszcza w najstarszych, anonimowych humoreskach zebranych przez A. Stopkę czy już autorskich, nieco późniejszych, obserwujemy wzorzec religijności bardzo silnie zdeterminowany kulturą lokalną i potrzebami praktycznymi oraz sprzężenie wartości swoistych dla dogmatyki i liturgicznego systemu katolicyzmu rzymskiego z regionalnymi schematami myślenia. (...) Wyobraźnia ludowa zapożyczyła z Biblii jedynie imiona Boga i świętych, natomiast przymioty ich są na wskroś ludzkie, relistyczne (np. Sabałowy Bóg to "nohrubsy" gazda, nosi ze sobą "tórbe", nóż-składak, itp.). Święci mają swoje wady, pozbawieni aureoli świętości są często ośmieszani w czasie ich wędrówek po ziemi - komizm ich postaci polega na niewspółmierności wyobrażeń ludu i kształtowanych przez religię pojęć. Nierzadko jednak ich ziemskie wędrówki utrzymane są w wyraznej tonacji moralizatorskiej. (...) Dla opowiadań komicznych nie ma tematów *tabu*. Dają one pełne poczucie wolności, niezależności - należących do tradycyjnych cech światopoglądu społeczności góralskiej.

opr. Janina Gromada Kedroń

"Jakiegoś mnie, Panie Boże, stworzył, takiego mos..."

Przychodzi raz jednego Małgosia z Kuźnic do plebana, żeby się wysłuchać przed ślubem i krzcinami... Ksiądz Stolarczyk, a on ta syćko wiedział, pedo: "No kważ Bogu Małgosiu, że się wydajes, ale nie wstyd ci ześ tela grzesyła? Ześ hipkała z parobkami na sianie?" A Małgosia bośko go w renke: "E, dyć wstyd Jegomościu... ale coż było robić, takom miała gorącom mature w sobie... nei tak było przemilnie... ino mie casami pchły w sianie gryzły... ale już wieny nie bedem. Westchnon mój pleban. Pomeśloł, że ta i Poniezus ogrzysyl świętom Marie Magdalene. To tyż nałożył pokute na Małgosie i doł jej ogrzysenie.

Jak sie staro Siutowa zwiedziała o tym, leci trajkotać do plebana, że to okrutecno grześnica z ty Małgosi, a że sypio z młodymi hłopokami, a to, a tamto. Nie lubioł pleban starych tercjarek, co sie ciągle Panu Bogu naprzykrzały. "A cóż? pedo, że starymi hłopami spać miała? Pogodziła sie przecie z Pane Boge, cegos fcecie od ni? Poniezus mo za wiele na Swojej świętej głowie, żeby Mu ta jeszcze kłopoty przidawać o jedno dzieuche, przespanke...

Jan Walewski, *Jasnie państwo tatrzańskie*

W jednej wsi w casie Godnik Świąt chodził ksiądz po kołędzie. Przyseł do takiej chałupy, kany stary dziadek pilnowoł dzieci, bo ojcowie chodzili w Zokopane do roboty.

W casie kołedy ksiądz pyto Staska, co mioł dziewięć roków:

- Ile jest osób boskik?

Stasek sie zcyrwienił i powiado, że nie wie.

- No widzis! Do skoty chodzisz i nie wiesz, ile jest osób boskik? Dziadziu do skoty nie chodził, a wie! No, dziadziu, powiedźciez Stasiowi, ile jest osób boskik?

Dziadek powiado:

- Dwie, jegomościu!

- A które to som?

- Syn Boży i Duk Święty!

- A gdzieście Boga Ojca podzieli?

- A żyje ta jeszcze tyn starusek? Kie jo chłopcem był, to już tego siwego malowali!
Coby zgryzote poniechać - (z repertuaru Adama Pacha)

Gazda jak Frasobliwy, siedzący na pnioku w towarzystwie cepra.

- O Jezu, Jezu, Jezu.

- Co wam, gazdo?

- O Jezu, Jezu, Maryjo Ludźmiersko Panienko.

- Chorzyście, czy się co stało?

- O Jezu, kielo piykne te góry!

MAŁY GÓRALSKI JEZUSIK ZE STAREGO OBRAZKA

Szedł mały Jezusik
utykał drepcil
bose nożyny kaleczył
wyszedł w tatrzańskie polany
ucieł swojej Matusi
suchego chleba kromusię
porwał w małą garstusię
na drogę

Zbierał kocietapki i osty
do małej góralskiej tórbki
smarkał mały noseczek
krajem siwej koszulki
zjeżdżał zlebami w dolinę
rozdziawiał szeroko gębusię
bo takie wszystko ładnissime
gór granie
kosówek szum
i to smrekowe śpiewanie
i ten mały ptoszek prymista
i halny zbój basista

Szedł mały Jezusik
w kapelusku na bakier
z kromką chleba w garstusi
ucieł swojej Matusi

chciał popatrzeć na Tatry

Wanda Czubernatowa "Kino"

W długie zimowe wieczory prowadził Sabala pogwarki z plebanem. Mimo, że go już pleban w znacznej mierze na krześciańskom wiare nawrócił, mioł jeszcze Sabala to i owo do mędrkowania. Przekomarzał się między innymi z plebanem, mówiąc: jo w Pana Boga wierzem, ale Panu Bogu nie wierzem.

- Telo mi godocie Jegomościu o tyj dolinie Józefata, ka sie syscy ludzie przy końcu świata majom zebrać... ale kaz sie tele ludzi pomieścić? I wtoz bee fciot w takie dalekie swiaty iść abo i jechać? Nie lepiej be to było w Kościeliskiej abo i Chochołowskiej Dolinie? Nie potrzebywał by Poniezus

farbować wody na wino, jak u tych zidów W Kanie Galilejskiej. U nos jest sijane, węgierskie wino, nei pstrągi, oscypki, syćko co ino potrza... Beło by co jeść i pić, muzyki góralskie by grały drobnego, a zwyrtanego, dzieuchy by bockowały do tańca, hej raty! przeraty! to by było, żeby ino było... som Poniezus by hipkoł... nei ludzie śli by do tego nieba a cheba i do cyśca z radością... coś mi sie to syćko jakosi nie widzi.

- Dyć nie syscy ludzie pódom po śmierci do nieba - pado pleban - bee Sąd Ostateczny...

- E dyć już wam nieroz godoł plebanie, że nie ma takiego sądu od fłórego nie było by apelacyi.

Ozeżlił się pleban. - A jak wos Poniezus do piekła pośle? Nie boicie sie Sabala?

Obecny przy pogwarce Mateja, wtrącił filozoficznie: - Dyć kto sie boi, to mu bǳzinami na śmierć dzwoniom...

Jan Walewski - *Jasnie państwo tatrzańskie*

Sukom Cie

Nie objawiyles mi sie
w krzoku ognistym
złoto Monstrancyji
choć błyscy -
ba zimne

Nie przegodoles do mnie
holnym wiatrem
cy pierónem
oba Twoje
slylne

Jo Cie już sukoł
we wodaf Dónajca
na scytaf Tatrów
ky wiecny śniyg
lezy

Tyś
mi sie pokozoł
norymnie
w ockaf
mojogo nomłodszego
wnuka
jesce nie umiy powiedzieć
cy wierzy

Roman Dziobon - *Wiersze*

opr. JANINA GROMADA KEDROŃ

ks. dr Józef Tischner

"(...) Życie dla ludzi gór ma wartość szczególną. Jest piękne ale i grozne, jest trudne ale i szczęśliwe, jest śmiercią i bólem, ale również potęgą i zmartwychwstaniem. Prawdę o życiu czytają ci ludzie z wiatru, z deszczu, z wezbranej wody, z ciszy kwitnącej polany. Ale prawda najgłębsza znajduje się gdzie indziej: w twarzy Matek pod postacią ich dobroci.

W Matce Boskiej Ludzmińskiej dobroć Matek staje się Świętością. Do tej a nie innej świętości wędrują ludzie. Dają świadectwo wierze - tej wierze, która mówi, że dobroć jest najwyższą wartością człowieka. To piękna wiara. Wielka wiara. Taka wiara przerabia ludzi w aniołów."

Przed Boskom Matkom

Matko Bosko Ludzmińsko trzymo w swoich rękach Króla świata - Dzieciątka Jezus. Pokazuje go ludziom. I tak do nich godo: "co wam przykoze, to róbcie." Kiesi, downo tymu, Matka Bosko słowami tymi sprawiała cud w Kanie Galilejskiej. Pon Jezus kozo wtedy nanosić

wody do stągwi. I ludzie nanosyli, choć ta może niejednemu sie nie chciało, bo se myślał: coż beem nosiyl". Pon Jezus wode pobłogosławił i woda przemieniła sie we wino. A stało się to za przyczyną Matki Boskiej.

Przydzies i ty do Ludzmięra. Klęknes przed ołtarzem, požres na Matkę z Dzieciątkiem. Dobrze słuchoj a usłysys: "co On ci przykoze, to róób."

W Kanie Galilejskiej wesele. Ludzi moc. A tu napitku hybio. No widziol świat! Trza to komu, zeby pote ludzie wytykali go palcami, że na weselu nie było tak, jak być miało? Syćka sie weselom, a gazdowie majom stropienie.

Ta i dziś podobnie. Do Matki Boskiej Ludzmińskiej ludzie dziś ciągną z rozmaitymi stropieniami. Idzie starowina hudoobno i pyto: "dejze, Matko, dobrom mierzć." Idzie stary gazda, kapelus w ręce trzymie i sepece: "dejze, Matko, zdrowie, kieby choć wiosne jako zrobić." Idzie ona splakano, dopiero był ślub, radość, muzyka, scęście, a tu zgryz serce zabijo: "Panienko Ludzmińsko, zrób co, coby mój chłop nie pieł." Idzie stropiony ojciec, dziecko mu zachorzało, doktory głowami kręcą: "ujmij, Matko, mojemu zdrowiu, a daj dziecku." Przed kościołem wyciecka uczniów z miasta, z Nowego Targu, matura na karku, a w głowie nie ma przepełnienia: "Matko Dobrej Rady, poradź przecie."

Matka Bosko słucho.

Posłuchojze i ty: "co On ci koze, to róób."

Przed ołtarzem Ludzmińskiej Pani stojom ludzie rozmaici. Som tacy, co majom stropienie i pytajom, prosom, błagajom. Tacy majom duzo do godanio, ale mało do słuchanio. A tu przecie trza nie ino godać, ale i słuchać.

Kie stanes przed Matkom, mów. Ona cie wysłucho. Mów syćko. Nie miej tajemnic. Ale uc sie tyz słuchać. Dobrze zrobis, jak nopierwiej posłuchos, a potem powies. A kie dobrze posłuchos, to może uwidzis, ze nie trza godać. Matka wie, cego ci brakuje. Moze nawet lepiej wyi, jako wys ty.

Hej, kieby tyz clek bardziej słuchać umioł jako godać, toby mniej błądziel i Pon Bóg by mu błogosławił.

Gaździna Podhala, Ludzmięra 1986.

N.B

Czym jest Jasna Góra - i jej dzieje - dla Polski, tym jest Ludzmięra - i jego dzieje - dla regionu podhalańskiego.

W roku 1234 Wisław, bp krakowski, pozwala Teodorowi Gryfcie, wojewodzie krakowskiemu, ufundować pierwszy na Podhalu kościół i to ku czci NMP w Ludzmięrze.

Okolo roku 1400 anonimowy snycerz ze szkoły sądeckiej rzeźbi Madonnę z Dzieciątkiem, zaś w XVIII wieku przerobiona została na figurkę Niepokalanego Poczęcia NMP. Natomiast korona, podstawa i ręce są nowsze. Zachowały się na niej resztki polichromii. Obecnie figura ta znajduje się w depozycie muzeum przy Zakładzie Historii Sztuki UJ.

Początek kultu M.B. Ludzmińskiej (Gaździny Podhala) okryty jest mgłą tajemnicy. Dopiero wieki XVII i XVIII mówią o wielkich tłumach pielgrzymów - z Podhala, Limanowszczyzny, Słowacji - gromadzących się tu w święta Matki Bożej.